

Matyušová, Zdeňka

Na vítané návštěvě v duchovní krajině ruské literatury

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2007, vol. 56, iss. X10, pp. 173-175

ISBN 978-80-210-4274-2

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103064>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

развития, даже сказал бы в маньеристском его фазисе, когда на первый план выходит творческая маньера, т. е. обнажение приема, декоративизм, игривость, т. е. игра слов, тропов, фигур, образов, жанров, своего рода мета- или интертекстуальность: рококо, преромантизм, постромантизм, модернизм, бидермейер, стиль модерн (Sezession, Jugendstil, art nouveau, new art, Modern Style), сравнительно реже в самом апогее романтизма, реализма, не столь часто, паразитично, в самом модернизме.

Можно, разумеется, более или менее конкретно, детально, тщательно критиковать или комментировать отдельные статьи настоящего пособия, но это, на мой взгляд, скорее дело специалистов, занимающихся определенными периодами, направлениями, поэтиками. Единственный чешский исследователь, встречающийся среди литературоведов из Берлина, Марбурга, Москвы, Иены, Новосибирска, швейцарского Фрейбурга, Кемерово, Парижа, Тюбингена, Санкт-Петербурга, Франкфурта-на-Майне, Дрездена, Риги, Мюнхена и т. д., бременский специалист Дануше Кшицова, написала статью о произведениях А. Белого (*Пелл, Урна, Звезда*), которые считались настоящими поэтическими циклами.

Рецензируемая публикация представляет собой большую научную ценность. Кроме того, отдельные статьи приятно читать, они, в большинстве своем, написаны на семантико-стилистически продуманном языке, сосредоточивают актуальную литературу предмета и вносят неоценимый вклад в анализ и интерпретацию отдельных произведений и творчества русских поэтов в целом, не говоря о вкладе в изучение поэтики и литературных направлений в русской литературе XVIII-XX веков. То, что настоящее издание делает исключительно ценным, связано еще с определенным выделением новорусской литературы сквозь призму поэтического цикла; это прекрасный пример жанрового, т. е., в основном, генеалогического взгляда на литературу, который всегда плодотворен. Поэтические циклы красной нитью проходят через развитие новой русской литературы, связывая воедино ее разбросанные поэтологические обломки, фрагменты, заново их связывая в одно логичное соединенное целое и, одновременно, сызнова их интерпретируя, излагая и объясняя, переосмысляя.

Именно в этом состоит, по-моему, суть значения этого исключительного издания, глубокой книги, результата широкого проекта международной значимости.

Иво Постишил

NA VÍTANÉ NÁVŠTĚVĚ V DUCHOVNÍ KRAJINĚ RUSKÉ LITERATURY

Ivo Pospíšil: *Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti. Od počátků k výhledu do současnosti.* Brno 2005, 209 s.

Ruský román znovu navštívený... Jak příznačný název! Ivo Pospíšil přichází s vlastní variantou koncepční metodologické modernizace literární vědy, po níž volají kataklyzmata umění, způsobená rozvojem virtuální techniky (procesuální zrod stále nových televizních žánrů, literární útvary na internetu apod.), také ve východoevropských zemích i kolaps ideologických normativů vyvolaný sociálními otřesy.

Nihilismus při revizi starých hodnotových kritérií – a k tomu ve svém obsažném spisu dospěl i Ivo Pospíšil – nebyl na místě: vyvazování se ze striktní normativnosti tendovalo k degradaci literární vědy jako takové. Proto Ivo Pospíšil při „znovunavštívení“ ruského románu (zabývá se studiem ruské prózy po mnoho let a má za sebou úctyhodnou řadu publikací tomuto tématu věnovaných) obnovuje jeho postavení i tím, že zachovává až úzkostlivě objektivní a zdrženlivě korektní přístup ke zkoumaným fenoménům s dostatečným porozuměním a pochopením pro jiná subjektivní hlediska, přičemž vlastní názor prezentuje nekonfliktně jako jeden z možných.

Pospíšilova koncepce se ukázala být bezesporu ku prospěchu věci – reflektování obdivuhodně bohaté sekundární literatury (ruské, americké i evropské včetně domácí a slovenské) znásobuje poznatky o studovaném předmětu (genologie, historie ruské literatury, typologie románu, u vybra-

ných fenoménů i antropologicko-sociálních aspektů). Název „znovunavštívený“ (záměrně převzatý a přeložený z angl. revisited) vedl autora ke konstituuování alternativní badatelské metodologie při zachování jejího klasického standardního modelu. Pospíšilova publikace je v tom nejlepší smyslu slova osobitým a hodnotným sborníkem statí a odborných studií, samostatných a netvořících kapitoly (například *Ruský román: půdorys domácího a cizího*; *Paradoxy Evžena Oněgina*; *Plynutí a událost*; *Ruský román, romantismus a realismus a „směrovost“ literatury*; *Transcendence literatury a historicita románu: kořeny a druhá polovina 20. století*; *Ruský román jako „gotická“ spojnice*; *Cyklizace jako spodní proud ve vývoji ruského románu*; *Naturální škola jako východisko*; *Tolstojovské marginálie* a další), avšak přesto myšlenkově i časově návazných a propojených, takže je recipován jako synkretická monografie nebo souvislé literárněhistorické kompendium.

Výchozí kritérium je deklarováno jako genologické. V této intenci postupuje práce od obecného incipitu, analogicky resumujícího vývoj dosavadního genologického poznání – tzv. uzlová díla jsou reflektována v chronologickém pořadí – k zužujícímu se (od genologie k teorii, historii a typologii románu, k dobovým žánrovým profilům a k jednotlivým žánrovým formám) a stále hlubšímu a detailnějšímu průniku do uvedené problematiky. Román je reflektován jako transparentní žánr celé epiky (a v konečném důsledku i celé literatury), kterou zastupuje, vstřebává a modifikuje – předjímá tak další svou genezi.

Smysluplná analýza vybraných jedinečných tzv. uzlových entit je následně prezentována v digresích, vyvazujících se z historické posloupnosti a obnovujících tak znovu její závaznou platnost. Analogicky je inovováno právo historicity v korelaci primární a sekundární literatury. Reflektovaný přehled sekundárních pramenů implikuje dějiny literatury primární a rekonstruuje tak (ve smyslu „znovu navštěvuje“) i vývojový proud ruského románu od nejstarších dob až k dnešním výhledům. Obě řady – umělecká i literárněteoretická (genologická) se prostupují, konfrontují, doplňují a korigují navzájem.

Autor jde ve stopách vzniku a formování ruského románu jednak od kořenů domácích – letopisů, kronik, malých epických forem, náboženských útvarů a také ústní epiky, k fenoménu 18. století, k novověkým „proudům a směrům“ a jejich střetům, k prolínání a transformacím v tzv. zlatém věku 19. století, k modifikacím na počátku 20. století a sleduje jeho osudy v katastrofické epoše sociálních otřesů v době následující, jednak od kořenů cizích – recepcí překladů u cizojazyčných děl, především evropských. Nedokončená sekularizace staroruského umění na domácí půdě a nedůsledně povrchní recepcí cizích vzorů vedly v Rusku ke vzniku zcela původních fenoménů, přesahujících národní rámec a vřazujících se jako stěžejní součást do literatury světové.

Jako zkušený, pozorný a trpělivý poutník se Pospíšil snaží při opětovném navštívení již poznávaných míst doplňovat známý obraz o zákoutí doposud zanedbávaná, přehlížená a zasunutá (F. a M. Eminové, literární rehabilitace F. Bulgarina, hlubší sonda do Leskovova „zápasu s románem“, poetická návaznost N. S. Leskova a A. M. Remizova, z nových autorů pak opomíjený L. Dobyčín a jeho „román detailu“ či „román kulturních vrstev“ ojedinelého J. Bujdy). V těchto případech autor odbočuje od dodržovaného strukturního principu a v částečně esejisticky laděných, pečlivě a přehledně koncipovaných historicko-sociologických a psychologických „zastaveních“ nenásilně a nenuceně doplňuje tzv. bílá místa v historicko-literární mozaice. Strukturní dominantu pak minuční rozšiřuje a dotváří dosavadní klasifikaci a hierarchii prozaických žánrů a žánrových forem, přičemž je rovněž terminologicky precizuje.

Pokud má být Pospíšilova monografie vskutku alternativním kompendiem, činí tak s opravdovým zdarem a zaručeným úspěchem. Kromě autorovy výjimečné erudovanosti je publikace vybavena respekt vzbuzujícím poznámkovým aparátem a přehlednou výběrovou bibliografií a je rovněž neobyčejně působivá nejen scientisticky, ale také esteticky vytříbenou a brilantní stylistikou. V této souvislosti stojí za zmínku zajisté i to, že knihu doprovázejí unikátní a nepřehlédnutelné ilustrace akademického malíře Borise Jirků.

Vzhledem k dnešnímu celkovému stavu vzdělávacího systému, který je stále více oprošťován od studia klasických jazyků a znalosti literatury a umění, bude tato jedinečná a obdivuhodná Pospíšilova publikace patrně dostupná a srozumitelná poměrně úzkému okruhu literátů-specialistů, ale může pochopitelně vzbudit pozornost i u dalších případných zájemců o nastolenou problematiku. Přesto je evidentní a nesporné, že vydání této dokonale promyšlené knihy s poutavým názvem

Ruský román znovu navštívený je nepochybně užitečným počinem a přínosem zejména pro všechny, kteří se otázkami spojenými s – nejen ruským – uměním a literaturou zabývají hlouběji, s větším zaujetím a odborně na vědeckých pracovištích.

Zdeňka Matyušová

CHOROBOPIS NÁRODNÍ IDENTITY SLOVANŮ

Maria Bobrownicka: *Patologie tożsamości narodowej w postkomunistycznych krajach słowiańskich*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2006, 279 s.

Záležitosti týkající se identity, zejména té národní, se v poslední době staly neobyčejně živým a diskutovaným tématem. Emeritní profesorka Jagellonské univerzity Maria Bobrownicka (nar. 1920) si ve své nové publikaci stanovila jako cíl nalézt v rozsáhlém sémantickém poli pojmu identita symptomy chorobných procesů, jež jsou projevem nedostatečné (samozřejmě v různé míře) kulturní adaptace slovanských národů na neznámou realitu liberálně-demokratického právního státu. Patologické projevy v chápání identity jsou v některých oblastech velmi zřetelné, v jiných jsou mírně zastřené, rozmanitá je také jejich historická geneze a aktuální příčiny.

Autorka se v návaznosti na své předchozí práce (mj. *Narkotyk mitu*, 1995 a *Pogranicza w centrum Europy*, 2003) pokouší o typologicko-popisnou systematizaci a historické, sociologické a kulturologické objasnění jednotlivých oblastí kulturního nepřizpůsobení Slovanů, které rodí různé patologické jevy. Mnohoaspektovou interpretaci provádí také v případě dnešních adaptačních strategií slovanských národů k životu v nové společensko-politické skutečnosti. Východiskem k porozumění současným pojetím národní a kulturní identity je historie (fakta) a její mytologizace, která má své zdroje jak ve směsici autentických poznatků o minulosti (jde především o velké, reprezentativní syntézy národních dějin a rozvoj politického myšlení), tak v literatuře a v některých regionech ještě stále i v ústní lidové slovesnosti. Vše totiž generuje dominující vizi dějin vlastního národa, jejich leitmotiv, poukazuje na národní zájmy a hrozby a postupně také sakralizuje národní mýty. Bobrownicka si všímá přímé úměrnosti mezi vyzrálostí národa a schopností autokritické objektivity, schopností oprostít se od konvencí zmytologizovaného myšlení o své minulosti. To není případ národů zatížených nějakým (oprávněným či neoprávněným) komplexem, které pak snadněji podléhají populistickým a demagogickým dekompenzačním heslům.

Za nejvýraznější patologický výtvar kolektivního vědomí označuje autorka národní mesianismy všech podob – od politicky pasivních, mučednických, až po ty nejvíce agresivní, přesvědčené o nutnosti vymýtit ze světa zlo. Dalším projevem nepochopení podstaty vlastní identity je podle ní touha odlišit se za každou cenu, zvýraznit (i za cenu partikularizace a poškození vlastních zájmů) svoji jazykovou a kulturní odlišnost. Na konkrétních příkladech z 18.–20. století zaznamenává posun identity od občansko-státní k národně-kulturní.

V první kapitole se Bobrownicka důkladně věnuje pramenům sebeuvědomění a historické paměti jednotlivých slovanských národů – historiografii, politicko-společenské publicistice, literatuře a folklóru. Negativně mj. hodnotí vliv Kollárovy koncepce při definování národní identity Čechů. Analyzuje základní komponenty české národní historiografie 19. století – defenzivní anti-německost a slovanský mýtus. Neméně zajímavé jsou podobné úvahy aplikované na jihoslovanské prostředí, např. pokus o vymezení úlohy, kterou sehrál ilyrismus při formování národní identity Jihoslovanů, zejména pak u Chorvatů, kteří při konstruování vlastní identity podleli fikci, uvěřili utopii zvané jihoslovanská identita (která neexistuje a nikdy neexistovala). U Srbů a posléze u dalších pravoslavných národů si Bobrownicka všímá dlouhé historie neúspěšných okcidentalizačních snah. Klíčovou úlohu připisuje také literatuře a ptá se, co vnesla literatura daného národa do jeho recepce dějin. Jako odpověď nabízí řadu konkrétních příkladů, v jihoslovanském prostoru je to např. chorvatská idea antemurale christianitis, tabuizace lidové epiky v Srbsku, model bulharské národní identity, který nastínil Paisij Chilendarski.